

סימן יד

הקריאה "כהנים" בנשיאת כפיים

שאלה*

במוסד חינוכי לומדים תלמידים בני עדות שונות, חלקם נוהגים שהש"ץ קורא 'כהנים' בשעה שהם עומדים לברך את העם, וחלקם נוהגים להמנע מכך ומקפידים שאדם אחר יקרא להם. כיון שמצב זה גורם בלבול רב אצל הכהנים, הצוות החינוכי מעונין לקבוע מנהג אחיד על מנת למנוע אי סדר בשעת התפילה. ושאלתם: מהו המנהג העדיף שאותו ראוי לקבוע כמנהג הישיבה המחייב את כל תלמידיה.

תשובה

מקורו של דין זה במסכת סוטה (לה), (א):

אמר אב"י לשנים קורא 'כהנים'...

ובב"י שנביא לקמן הביא מקור לכך מן הכתוב "אמור להם", דהיינו שהם אינם עומדים לברך בעצמם אלא רק לאחר שקראו להם לברך.

ובטור (א"ח סי' קכח) הביא מחלוקת בין בעלי התוס' אם קריאת הש"ץ לכהנים נחשבת להפסק בתפילה. לדעת ר"ת הש"ץ אינו רשאי לקרוא לכהנים משום שיש בזה הפסק, אלא הגבאי הממונה על צרכי בית הכנסת יקרא להם, ולדעת ר"י אין זה הפסק מאחר שקריאה זו כלולה בתפילת "או"א ברכנו בברכה" שבלאו הכי הש"ץ

אומר אותה בלחש. והעיד על המהר"ם מרוטנבורג שהיה נוהג לומר בלחש או"א בשעה שהיה עובר לפני התיבה, וכשהגיע למילה 'כהנים' היה אומר אותה בקול רם כדי להקרות אותם.

ולפי דרך זו שבה הטור הציג את מחלוקתם נראה שלא נחלקו באופן עקרוני, שהרי לכו"ע הקריאה לכהנים לכשעצמה נחשבת להפסק אלא אם כן היא מובלעת בתפילת או"א. וממילא, הדין תלוי בשאלה אם הש"ץ נוהג להקדים תפילה זו בשעה שהכהנים עולים לדוכן. במקומו של ר"ת נהגו שלא לומר תפילה זו בשעה שהכהנים עולים לדוכן, ומשום כך הטילו על אדם אחר להקרות את הכהנים קודם הברכה, ואילו למנהגו של המהר"ם מרוטנבורג הש"ץ מקדים תפילה זו וממילא יכול לכלול בה קריאה זו, וזו גם דעת ר"י.

אך הבית יוסף (שם, ד"ה וכן היה) דחה את מנהגו של המהר"ם מן ההלכה, והביא שהקשו על המהר"ם שתפילת או"א לא נתקנה בשעה שהכהנים עולים לדוכן אלא רק בשעה שראויה לנשיאת כפיים ואין שם נשיאת כפיים, ואף המהר"ם הודה למקשים עליו וחזר בו ממנהג זה. ועיין בביאור הגר"א (קכח, י ד"ה וי"א) שציין את המהר"ם מרוטנבורג כמקור לדברי ר"י והוסיף שהמהר"ם חזר בו, ומשמע שמסקנתו לנהוג כדעת ר"ת ולא כמנהג ר"י, וכפי שה'חיי אדם' (הל' ברכות, כלל לב, סעי' טו) הביא

* לצוות החינוכי ישיבת גמזו, אלול תשס"ד.

בשמו. ואם כי הרמ"א (סי' קכח סעי' י) פסק כמהר"ם, כדאי הם הגר"א וה'חיי אדם' לסמוך עליהם. ובאמת תימה על המשנ"ב (שם, ס"ק לד) שפסק כמהר"ם, והשמיט לגמרי את דעתם מן ההלכה.

אלא שמאי"ד, הבי"י הביא את דברי הרמב"ם (הל' תפילה פי"ד ה"ח) החולק עקרונית על ר"ת, וסובר שאין בהקראת הכהנים משום הפסק בתפילה. ולדבריו, שליח הציבור הוא זה שקורא לכהנים ואומר להם 'כהנים', ובבית יוסף העיד שכך נהגו העולם. ואם כי מסתבר, שגם הרמב"ם אינו פוסל את המנהג השני משום שהמצוה להקרות את הכהנים אינה נוהגת דווקא בש"ץ, מ"מ אין לו בזה שום מניעה.

ואעפ"כ נראה שהמנהג העדיף לכל הדעות הוא מנהגו של רבנו תם שאחר קורא לכהנים ולא הש"ץ, שהרי גם הרמב"ם מודה שאין ענין מיוחד דווקא בקריאת הש"ץ, וכיון שיש החוששים להפסק מ"היות טוב אל תקרי רע". אלא שלמנהג זה ראוי למנות מישהו קבוע שיקרא 'כהנים', שאם לא כן עלול להגרם בלבול אצל הכהנים. דהיינו, או שאף אחד מן הציבור לא יקרא לכהנים, או שהקורא לא יהיה מוכר והוא עלול להסס, וכתוצאה מכך חלקם עלולים להוסיף ולהמתין שיקראו להם. ובינתיים, האחרים עלולים להתחיל לברך, מאחר שהקריאה אינה מעכבת, וכך הברכה כולה עלולה להשתבש. וממילא מסתבר שמנהג זה טוב רק לקהילה קבועה ומאורגנת, שדואגת למינוי אנשים לתפקיד זה. אך בציבור שהתלקט לתפילה באופן ארעי, או בקהילה שאינה מאורגנת, דרך זו אינה טובה, ומסתבר להעדיף במקרה זה שהש"ץ בלבד יאמר 'כהנים' וכדעת הרמב"ם.

ונראה שגם ר"ת מודה לרמב"ם בשעת הדחק כגון זו, שמותר לש"ץ לקרוא לכהנים ואין זה הפסק גמור, כיון שמטרתו היא לקיים מצות נשיאת כפיים דאורייתא שהיא מצורכי התפילה ומענינה. והראיה לכך, ממה שנהגו בכל העדות שהש"ץ הוא שמקריא לכהנים את ברכתם עצמה מילה במילה, ולא מישהו אחר, ולא חששו להפסק וע"כ בגלל שהוא צורך מצוה. ובב"י הביא ראיה לסברא זו מן הכתוב "אמור להם", והוא המקור לדרשת חכמים שצריכים לקרוא לכהנים. ואין לחלק בין הקריאה לכהנים שיברכו לבין הברכה עצמה, שהרי גם הקריאה לכהנים שיברכו היא בכלל "אמור להם" כמבואר בגמרא (סוטה לח, א). ואעפ"כ יש לחלק בין השתיים, משום שהברכה עצמה היא עיקר המצוה, בעוד שהקריאה לכהנים אינה המצוה עצמה אלא רק כהכנה למצוה. אלא שגם הכנה זו ראוי שתיעשה ע"י זימון מסודר. אולם הדבר אינו מעכב.

ונמצא, שגם ר"ת מודה שקריאת הש"ץ אינה מפסקת בתפילה, אלא שהעדיף לכתחילה שאחר יקרא לכהנים ולא הש"ץ, משום שמצד הידור יש בזה קצת הפסק, אך באמת אין כאן הפסק גמור מעיקר הדין.

מסקנה

העדיפות הראשונה היא לנהוג כדעת רבנו תם, ולמנות גבאי קבוע למטרה זו כדי לצאת ידי כל השיטות, ורק בעדיפות שנייה יש לנהוג כהרמב"ם שהש"ץ יקרא לכהנים. אך יש להדגיש שבמקרה זה לא יאמר אלא 'כהנים' בלבד ולא יתחיל מאו"א ברכנו, משום שיש בזה הפסק גדול

יותר, וזהו אף הפסק גמור ברוב המקומות שלא נהגו שהש"ץ אומר כן. בשרים. ויה"ר שה' יברך את עמו ישראל בשלום.

סימן טו

אמירת הקדיש הכללי למי שהוריו בחיים*

שאלה

יום עשרה בטבת נקבע כיום הקדיש הכללי על הנספים בשואה, שרבים מהם לא הותירו אחריהם שם ושארית ואין מי שיאמר אחריהם קדיש. בתקנת הרבנות הראשית נקבע כי הציבור כולו יצטרף לאמירת קדיש יתום, משום שלענין הקדיש הנספים הם כמת מצוה והכל הם קרוביהם. ואם כי, בשנים האחרונות דומה שיש רפיון גדול בקיום תקנה זו ככתבה וכלשונה, נראה לענ"ד שהצורך בתקנה רק גובר והולך ככל שהשרידים החיים הולכים ופוחתים והשכחה גוברת.

נשאלתי: האם מי שיש לו אב ואם רשאי לומר קדיש ביום זה על קדושי השואה הי"ד ביחד עם כל הציבור?

תשובה

שאלה זו תלויה בטעמו של המנהג המקובל, שההורים מקפידים על בניהם להימנע מאמירת קדיש יתום בעודם בחיים, וההלכה מחייבת לכבד את רצונם כפי שפסק הרמ"א (או"ח סי' קלב סע' ד). מקורו של דין זה במהר"ם (הובא בס' תשב"ץ קטן סי' תכה):

אבל מהר"ם ז"ל אומר, שאין אומרים קדיש בחיי אביו, אנ"פ שאמו עשתה לו צוואה לומר לה קדיש, אם אביו מקפיד, כי כבוד האב קודם לכבוד האם.

ודבריו הובאו להלכה על ידי כמה מן הפוסקים (שנמנו בתשובתו של הגר"ע יוסף בשו"ת "ביע אומר" ח"ג יו"ד, סי' כו, ועיי"ש שהרחיב בענין זה, ונעזרתי רבות בדבריו).

אך בהגהת התשב"ץ קטן (המיוחס לר' פרץ, שם) חלק עליו, וסבר שהאב אינו יכול למחות בבנו לומר קדיש בחיי אחרי אמו, וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' שעו, סע' ד).

על כל פנים, מדבריהם אנו למדים שיש הורים שהקפידו שבניהם לא יאמרו קדיש בעודם בחיים, ויש מקום לחוש לקפידא זו כשאין הכרח לעבור על דבריהם, אולם לא הסבירו מה שורש הקפידא.

בלבוש (סי' קלג) נתן טעם לקפידא זו כדי שלא יפתח את פיו לשטן, ויאמרו לו הוריו אתה נתת מקום למיתתנו. אך הדגיש, שאם אביו ואמו אינם מקפידים בכך יכול לאומרו בחייהם.

ובדומה לכך כתב גם בשו"ת 'פרי השדה' (ה"ד, סי' צב), שכבר נהגו העולם שרק אבלים ויתומים אומרים קדיש, וכשרואים

* עשרה בטבת תשס"ה.